

ТАҚРИЗ

ба автореферати диссертатсияи Абдурахимов Бахтиёр Абдурахимович дар мавзуй «Таъсирпазирии мутақобилаи адабиёти навини тоҷик ва матбуот дар оғози асри XX» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисосҳои 10.01.01 – Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ ва 10.01.10 – Рӯзноманигорӣ

Пеш аз ҳама интихоби мавзуй «Таъсирпазирии мутақобилаи адабиёти навини тоҷик ва матбуот дар оғози асри XX» аз тарафи диссертант саривақтӣ ба ҳисоб рафта, таҳқиқи он ҳам илми адабиётшиносӣ ва ҳам ба илми рӯзноманигорӣ манфиатовар хоҳад буд. Диссертант баъди омӯзиш, баррасӣ ва пажӯҳиши мавзуй таҳқиқшаванда ба хулосаи дуруст омада, таъкид мекнад, ки адабиёти навини тоҷик бе минбари матбуоти даврӣ рушду ташаккул намеёфт. Зеро дар оғози асри XX матбуот ҳамчун воситаи ахбори омма ба минбари бедории зеҳнӣ ва фарҳангии миллӣ табдил ёфта буд, ки адабиёт аз ин минбари баланд истифода бурда, ғояҳои навинро ба ҷомеа пешниҳод мекард.

Дар қисми аввали таҳқиқ муҳити сиёсӣ ва иҷтимоии оғози асри XX тасвир мегардад. Шароити ҳоси Бухоро ва Самарқанд, инчунин, эҳтиёҷи мардум ба минбари ифодаи андеша нишон дода мешавад. Муаллиф бо далел мефаҳмонад, ки маҳз ҳамин омилҳо заминаи нашри рӯзномаҳои аввалини тоҷикӣ гардиданд. «Бухорои шариф» ҳамчун нахустин рӯзномаи тоҷик бо услуби нав ва матолиби публитсистӣ пеши хонандагонро боз кард. Баъди он маҷаллаи «Оина» ба сахна омад ва бо мазмуну шаклҳои гуногун мардумро ҷалб намуд. Дар ҳамин бахш таъкид мешавад, ки нашрияҳо танҳо иттилоъ намедоданд, балки ба ташаккули афкор ва худшиносӣ мусоидат мекарданд. Адабиёт бо истифода аз саҳифаҳои матбуотӣ ба мардум наздик шуд. Шеърӯ насри он давра бештар хусусияти иҷтимоӣ ва бедоркунанда дошт.

Бартариии кори илмӣ дар он аст, ки муаллиф сарчашмаҳоро амиқ омӯхта ба таҳлил кашидааст. Ҳар нашрия аз нигоҳи мазмун, сабк ва

мақсад таҳлил шудааст. Масалан, «Шуълаи инқилоб» бо вазифаи сиёсӣ ва ташвиқотӣ тавсиф гардидааст, аммо дар он осори адабӣ низ ҷой дошт. Пажухишгар таъкид менамояд, ки адабиёт тавассути ин нашрияҳои инқилобӣ ба марҳилаи дигар гузашт.

Қисмати дигар ба нишон додани саҳми нахустадибон бахшида шудааст. Садриддин Айнӣ, Абулқосим Лоҳутӣ ва дигарон аввалин осори худро дар ҳамин нашрияҳо нашр карданд. Матбуот барои онҳо мактаби амалии эҷод гардид. Диссертант бо мисолҳои мушаххас нишон медиҳад, ки ҷӣ гуна «Одина»-и устод Айнӣ ба ташаккули жанри ҳикоя таъсир гузошт. Чунин таҳлил хонандаро бовар мекунонад, ки натиҷаҳо бо далел асос ёфтаанд.

Дар бахши дуюми таҳқиқ робитаи мутақобилаи матбуот ва адабиёт боз ҳам амиқтар шарҳ ёфтааст. Муаллиф ба ин нукта таъкид мекунад, ки осори бадеӣ дар саҳифаҳои рӯзномаҳо танҳо барои пур кардани саҳифаҳо набуда, балки барои бедории фикрии мардум хизмат мекард. Ҳадаф аз интишори шеърҳо, ҳикояҳо ва тарҷумаҳо баланд бардоштани савияи маърифат ва бедории миллий буд. Диссертант бо ишора ба таҷрибаи нашрияҳои шарқӣ нишон медиҳад, ки матбуоти тоҷикӣ бештар хусусияти тарбиявӣ дошт. Ҳол он ки маҷаллаҳои ҳамзабонон аксаран ҷанбаи тафреҳӣ доштанд. Муқоисаи мазкур гувоҳ бар он аст, ки рӯзноманигорони тоҷик бештар ба ташаккули худшиносӣ ва масъулияти шаҳрвандӣ тавачҷуҳ мекарданд. Дар таҳқиқ нақши «Раҳбари дониш» низ махсус зикр мешавад. Маҷаллаи мазкур барои матбуот мактаби таҷриба буд. Дар он осори бадеӣ, шеърҳои иҷтимоӣ ва мақолаҳои тарбиявӣ ҷой доштанд. Диссертант нишон медиҳад, ки ҳамин нашрия сабаби ташаккули гӯшаҳои доимии адабӣ гардид. Ҳамин гӯшаҳо минбаъд ба бахшҳои мустақам табдил ёфтанд ва барои муҳокимаи адабӣ фазои нав кушоданд. Дар таҳқиқ ба масъалаи нақди адабӣ низ тавачҷуҳ шудааст. Нахустин намунаҳои нақд маҳз дар саҳифаҳои матбуот интишор гардиданд. Онҳо

одӣ, кӯтоҳ, вале пурмазмун буданд. Ба воситаи чунин мақолаҳо хонанда бо андешаҳои интиқодӣ ошно мешуд. Пажӯҳишгар ин ҳолатро ҳамчун оғози як равиши мустақил арзёбӣ мекунад.

Дар қисмати дигар тарҷумаҳо баррасӣ шудаанд. Онҳо бештар осори муаллифони шарқӣ буданд, ки барои хонандаи тоҷик ҷолиб менамуданд. Бо ин роҳ доираи маърифат васеъ мешуд ва хонанда бо ҷаҳонбинии дигар миллатҳо ошно мегардид.

Пажӯҳишгар зарурати омӯзиши жанри ҳаҷвияро низ таъкид мекунад. Маҳз дар «Шуълаи инқилоб» намунаҳои аввалини ҳаҷв ҷой дошт. Онҳо баъзан кӯтоҳ, вале таъсирбахш буданд. Ба воситаи ҳаҷв ҷомеа нуқсонҳои худро мешинохт ва ба ислоҳ даъват мешуд.

Муаллиф ҷанбаҳои иҷтимоии таҳқиқро низ фаромӯш накардааст. Баён шудааст, ки нашрияҳо танҳо майдони фарҳангӣ набуданд, балки ҳадафҳои сиёсӣ низ доштанд. Бо вучуди ин, осори бадеӣ дар онҳо ҷойгоҳи худро нигоҳ дошт. Адибон бо истифода аз ҳамин минбар тавонистанд андешаҳои ҷангонро ба мардум бирасонанд.

Диссертант усули муқоисавиро устодона истифода намудааст. Муқоисаи «Сури Исрофил» дар Эрон бо «Бухорои шариф» дар Бухоро нишон медиҳад, ки то чӣ андоза таҷрибаҳо якдигарро ғанӣ гардонданд. Муаллиф бо далел мефаҳмонад, ки таҷрибаи хориҷӣ ба матбуоти тоҷик таъсири мусбат расонд.

Бо вучуди аҳаммияти илмӣ ва таҳқиқӣ амиқи мавзӯ баъзе камбудӣҳо низ дар кори мазкур ба назар мерасанд, ки дар шакли эродҳо баён мегарданд:

1. Дар таҳияи диссертатсия дар баробари услуби илмӣ, услуби публицистӣ низ истифода гардидааст, ки он ислоҳ мевоҳад.

2. Баъзе андешаҳои диссертант бо каме умумигӯӣ баён шудаанд. Масалан, зикр мегардад, ки «матбуот ба ташаккули худшиносии миллӣ таъсир гузошт», аммо далелҳои мушаххас аз навиштаҳои рӯзномаҳо кам

оварда шудаанд. Агар як-ду матни мушаххас аз «Бухорои шариф» ё «Оина» иқтибос мешуд, арзиши таҳлил бештар мегардид.

3. Диссертант аслан ба вазъи матбуоти тоҷикӣ таъя кардааст. Дар ҳоле ки имконият буд бо матбуоти мамлакатҳои дигари хориҷӣ низ муқоисаи мустақим сурат гирад.

Хулоса, автореферати пешниҳодшуда ҷавобгӯи талаботи илмӣ мебошад ва Абдурахимов Бахтиёр Абдурахимович сазовори дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисосҳои 10.01.01 – Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ ва 10.01.10 – Рӯзманигорӣ мебошад.

Муқарриз:

доктори илмҳои филологӣ, профессори
кафедраи журналистикаи телевизион ва
радиошунавонии МДТ «Донишқадаи
давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон
ба номи Мирзо Турсунзода»

17 сентябри соли 2025.

Муъминҷонов Зулфиддин

Нишонӣ: 734064, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, кӯчаи Б. Ғафуров,
бинои 32, ҳуҷраи 46.

Тел.: (+992) 93-505-14-63

E-mail: zulfiddin.m@mail.ru

Имзои 3. Муъминҷоновро

тасдиқ менамоям: сардори раёсати
кадрҳои МДТ «Донишқадаи давлатии
фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба
номи Мирзо Турсунзода»

Нуридинзода Фаридун

Нишонӣ: 734032, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, хиёбони Борбад, 73а.

Телефон: (+992-37) 231-45-45; факс: 231-45-45.

Сомонаи расмӣ: www.ddst.tj

17 сентябри соли 2025.